

Kanlıca Konferansı Sonrasında Müslümanların Sırbistan'dan Çıkarılmaları ve Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'dan Çekilişi (1862-1867)

The Expulsion of Muslims from Serbia after the
International Conference in Kanlıca and Withdrawal of the
Ottoman Empire from Serbia (1862-1867)

Ayşe Özkan*

Özet

1860 yılında Mihail Obrenoviç'in II. kez Sırp başknezi olmasıyla Sırbistan'da Müslüman- Hristiyan gerginliği artmış ve 1862'de Belgrad Olayları patlak vermiştir. Sorunu çözmek için Kanlıca'da uluslar arası bir konferans toplanmış ve 12 maddelik Kanlıca Protokolü imzalanmıştır. Protokol maddelerince Sırbistan Müslümanlarının Sırbistan'dan çekilmeleri ve Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki Sokol ve Uziçe kalelerini yıkması kararlaştırılmıştır. Belgrad, Fethülislam, Böğürdelen, Semendire, Sokol ve Uziçe Müslümanları Niş, Vidin, Şehirköy ve Bosna'ya göç ederken, Sokol ve Uziçe kaleleri de yıkılmıştır. Bu kalelerin yıkılmasını ve Müslümanların göçünü yeterli görmeyen Sırlar, Belgrad, Fethülislam, Böğürdelen, Semendire kalelerinin de kendilerine terkini istemişlerdir. Devrin şartları gereğince, 10 Nisan 1867'de bu kalelerin muhafızlığı Mihail Obrenoviç'e bırakılmış ve Türk askerleri de Sırbistan'dan ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sırbistan, Sırp, Göç, Emlak

Abstract

After Mihail Obrenovic's being second head of Serbia in 1860, the stress of Muslims-Christians increased in Serbia and Belgrade Events erupted in 1862. The international conference was held in Kanlıca to resolve the problem and Kanlıca Protocol with 12 articles was signed. In accordance with the articles of Kanlıca Protocol, the Muslims of Serbia' coming out of Serbia and Ottoman's destroying the castles of Sokol and Uzice. The Muslims of Belgrade, Fethulislam, Bogurdelen, Semendire, Sokol and Uzice migrated to Nis, Vidin, Şehirköy and Bosnia and the castle of Sokol and Uzice were destroyed. The Serbians considering that the destroying of these castles and migration of Muslims were not enough demanded that the castle of Belgrade, Fethulislam, Bogurdelen, Semendire must be granted to themselves. In accordance with the conditions of the age, Mihail Obrenovic was designated to be a safeguard of these castles on the date of 10th April of 1867 and Turkish soldiers came out of Serbia.

Key Words: Ottoman State, Serbia, Serbian, Migration, Immovable Property.

Giriş

Mihail Obrenoviç'in 1860 yılında Sırp başknezi olmasıyla Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başlamıştır. Yegane amacı Müslümanları

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, e-mail: ayseozkan1@myinet.com

Görüş

Akademik
Bakış

123

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Hristiyan topraklarından çıkarmak ve tüm Slavların birliğini sağlamak olan Mihail' hem bunun için çalışmaya ve hem de Osmanlı Devleti'nin onayı olmadan iç reformlar yapmaya girişmiştir. Bu uygulamalar küçük olaylara sebep olurken, 15 Haziran 1862'de Belgrad'da Sırlar ve Müslümanlar arasında büyük bir çatışma çıkmıştır. Osmanlı birliklerinin Belgrad'ı bombalaması Mihail'in eline beklediği fırsatı vermiş ve soruna çözüm bulmak için Kanlıca'da uluslararası bir konferans toplanmıştır.² 4 Eylül 1862'de 12 maddelik bir protokol imzalanmasıyla sona eren Kanlıca Konferansı kararları³ gereğince de Müslümanların Sırbistan'dan çıkarılmaları sağlanmıştır. Protokolün 1., 6. ve 8. maddeleri özellikle bu konuyla ilgiliydi. 6. maddeyle Osmanlı Devleti, Sırbistan'daki Sokol ve Uziçe Kaleleri'ni yıkacak ancak Belgrad, Fethülislam, Böğürdelen ve Semendire kalelerini elinde bulunduracaktı. 8. maddeyle Sırbistan'daki Müslümanlar emlakını satacak ve en kısa zamanda Sırbistan'dan çekilecekti. Bu meseleyi Belgrad'a gönderilmiş olan Osmanlı Devleti'nin komiseri 4 ayda bitirecekti. 1. maddeyle ise Osmanlı Devleti, Sırlar ve Müslümanların birlikte kaldıkları yerlerde çatışma çıkmaması için Müslümanların Belgrad varoşundaki gayrimenkullerini, bedeli Sırp Knezliği'nce ödenmek üzere Sırlara verecekti. Yine Osmanlı Devleti, varoş denilen ve eski şehri yeni şehirden ayıran Vidin, Sava, Varoş ve İstanbul Kapılarını, surları ve hendekleri yıkılmak ve yerlerine askeri istihkamat yapılmamak üzere Sırlara bırakacaktı. Müslümanlar sahibi oldukları yerleri terk ederken geride bırakacakları cami, mescid gibi mübarek mekanlar ve kabirlere asla dokunulmayacak ve saygı gösterilecekti.⁴ Protokolün içeriğini Padişah Abdülaziz, çıkardığı fermanla hem Sırp Başknezi Mihail'e hem de Belgrad Muhafızı Raşid Paşa'ya bildirmiştir.

Göç Meselesi

Sırbistan'da Belgrad'dan başka kaleler varoşlarında bulunan ahalinin oralardan çıkarılması ve göç ettirilen Müslümanların kalan emlakının tazminatı için Amedî Hülafası'ndan Ali Bey komiser tayin edilmiştir.⁵ Belgrad ve bağlı kaleler varoşlarındaki Müslüman ahalinin alınan karar gereğince göç etmeleri

1 Selim Aslantaş, "Sırbistan: İsyanlar ve Bağımsız Devlet", *Balkanlar El Kitabı*, C. I: Tarih, Ankara, 2006, s. 481.

2 Erhan Türbedar, "Boşnakların Tarihlerinde Uğradığı Mezalim", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı 1, Yaz 2006, s. 187.

3 Ayşe Özkan, *Miloş'tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 197.

4 BOA, Y.EE. 32/11 (1279.Ra.10 /04.09.1862), BOA, HR.TO. 377/31 (31.12.1863), BOA, İ.HR. 196/11140 (1279.Ca.10 /02.11.1862 *Vidovdan*, Sayı 111, 25 Eylül 1862), Snežana Trifunovska, *Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution*, Martinus Nijhoff Publishers, 1994, s. 42-49 (Protocol of Conference Between Plenipotentiaries of Great Britain, Austria, France, Prussia, Russia, Sardinia and Turkey, Relative to the Affairs of Servia, Kanlıdja, 4 September 1862), *British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Ottoman Empire in the Balkans, 1856-1875*, Part I Series B, Vol. I, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984, Doc. 122, 4 Eylül 1862'de İstanbul'da yapılan Konferansın Protokolü, s. 259-261, Yusuf Hamzaoğlu, *Sırbistan Türklüğü*, Üsküp, 2004, s. 369-371.

5 Özkan, a.g.e., s. 200.

konusunda⁶ Vidin, Niş, Bosna valileriyle Belgrad muhafızına emirname yazılmış ve göç etmek isteyenlerin serbest olduğu⁷ ve bunlar komşuluk münasebetiyle ve Boşnak dilinde olmalarından dolayı Bosna'ya yerleşmek emelinde olacakları için her türlü kolaylığın gösterilmesi istenmiştir.⁸ Göçmenler için Bosna ve Vidin'de yerler hazırlanmış ve oralarda hiçbir şekilde zahmet çekmemeleri amaçlanmıştır.⁹ Vidin, Niş, Bosna valilerine, Müslüman ahalinin hangisi nerede yerleşmek isterse yardımcı olunması bildirilmiştir.¹⁰ Belgrad Müslüman ahalisinden olmayıp yabancı olanların ise memleketlerine dönmek üzere Bosna ve Vidin taraflarına gönderilmeleri istenmiştir.¹¹

Belgrad, Fethülislam (Kladovo), Böğürdelen (Şabats), Semendire (Smederevo) Müslümanlarının ve kaleleri yıkılacak olan Sokol ve Uziçe Müslümanlarının göç ettikleri yerler şu şekildedir:

Belgrad

Padişah Abdülaziz'in fermanını, Maiyyet Acizi yaverlerinden Şahin Bey, Sırbistan'a getirmiş¹² ve fermanın gelmesiyle de Belgrad'dan kitlesel göçler başlamıştır. "*Sırların yumuşayacağı ve yavaş yavaş eski kitaba göre davranacağı*" konusunda hiçbir umudu olmayan Müslümanlar, bireysel göçlerin ardından kitlesel göçlere başlamışlardır.¹³ 13 Eylül 1862'de iki gemi Belgrad'a gelmiş ve Müslümanlar Zemun'da mallarını sattıktan sonra 17 Eylül'de bu gemilerle Lom Palanka'ya gitmiştir.¹⁴ Lom Palanka'ya gelenler 376 hane ve 1802 kişiye ulaşmış, bunların 350'si Şehirköy, 1502'si de Niş'te ikameti seçmişlerdir.¹⁵ 24 Eylül'de gemiler yine 550 Belgrad Müslümanını Vidin'e götürmüş ve 2 Ekim'de¹⁶ ise 600 kişi Niş'e gitmek üzere yine Lom'a gönderilmiştir.¹⁷ Gemiler, 2 Ekim'de 300 kişiyi de Brčko'ya götürmüş ve son nakliye de 9 Ekim'de Vidin'e gitmiştir.¹⁸ Böylece Müslüman ahalinin İslam emlakıyla, tazminat maddelerinin sonuçlanmasında burada bulunmak üzere bıraktığı¹⁹ vekiller ve meclis üyelerinden başka, Belgrad Müslümanlarının tümü göç ettirilmiştir.²⁰ Belgrad'dan göç etmek zorunda kalan Müslümanlar göçten önce yoksullaştırılmış vaziyetteydiler. Belgrad'lı Türk ağa

6 BOA, A.MKT.MHM. 248/28 (1279.C.07 /29.11.1862), BOA, A.MKT.MHM. 241/19 (1279.Ra.29 /23.09.1862).

7 BOA, A.MKT.MHM. 241/19 (1279.Ra.29 /23.09.1862).

8 BOA, A.MKT.MHM. 248/28. (1279.C.07 /29.11.1862), BOA, A.MKT.MHM. 241/19 (1279.Ra.29 /23.09.1862).

9 BOA, A.MKT.MHM. 244/38. (1279.R.25 /19.10.1862).

10 BOA, A.MKT.MHM. 241/19 (1279.Ra.29 /23.09.1862).

11 BOA, A.MKT.MHM. 247/67 (1279.C.02 /24.11.1862).

12 Özkan, *a.g.e.*, s. 199.

13 Safet Bandžović, "Iseljavanje Muslimanskog Stanovništva iz Kneževine, Srbije u Bosanski Vilajet (1862-1867)", *Znakovi Vremena*, No: 12, Yaz 2001, s. 68.

14 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 376, Bandžović, *a.g.m.*, s. 68.

15 BOA, İ.DH. 499/33937 1279.C.03 (25.11.1862)

16 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 376, Bandžović, *a.g.m.*, s. 68.

17 BOA, İ.MMS. 26/1131 1279.Ş.14 (03.02.1863), Bandžović, *a.g.m.*, s. 68, Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 376.

18 Bandžović, *a.g.m.*, s. 68, Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 376.

19 BOA, İ.MMS. 26/1131 1279.Ş.14 (03.02.1863).

20 BOA, A.MKT.MHM. 247/67 (1279.C.02 /24.11.1862), BOA, İ.MMS. 26/1131 (1279.Ş.14 /03.02.1863).

ve beylerinin parlaklığı, “*Alaybeylerin*” ve “*Ali Salih Sipahi*”nin yıkılmış bina ve bahçelerinde soluk birer anı olarak kalmıştır.²¹ Bunlardan Alaybeyzade olup, Belgrad hanedanının ileri gelenlerinden ve Osmanlı Devleti’nin sadıklarından olan Ahmet Necip Bey’in de Belgrad Olayları sırasında mülkleri gaspedilmiş ve atalarından miras kalmış olanlardan elinde bir şey kalmamıştır.²² Belgrad’da zengin Müslüman ailelerin ve bireylerin sayısının çok olmadığı malların değerlendirmesi sonucunda anlaşılmıştır. Çoğunluğu, 10.000 ila 40.000 gurus arasında mal varlığı olan orta halli aileler oluşturmaktaydı. Bunlar da özellikle yıkılmış beylik evleriydi. Yoksullaştırılmış Belgrad Müslümanlarını ve zengin ve tanınmış Belgrad çarşısını yalnızca eski köşeler ve sokaklar hatırlatır hale gelmiştir.²³

Belgrad’dan göç ettirilen Müslümanların çoğu Niş’e yerleştirilmiştir²⁴ ki bir belgeye göre bunların sayısı 2100’dür.²⁵ Göç eden ahalinin ihtiyaçlarının karşılanması Niş Valisi Midhat Paşa’ya bildirilmiştir.²⁶ Midhat Paşa, göçmenleri onlar için ayrılan evlere, bazı han ve medreselere yerleştirmiş, Niş halkından durumu ve evi müsaid olanlar da göçmenleri evlerine almış, dul kadınlar yine dul kadınların evlerine misafir verilmiştir. Hem göçmenlerin, hem de Niş ahalsinin ileri gelenlerinden ikişer kişi seçilerek, bunlara bir de zaptiye zabitlerinden bir bölük emini katılarak geçici bir komisyon oluşturulmuş, göçmenlerin bütün ihtiyaçları bu komisyon vasıtasıyla karşılanmaya başlanmıştır. Göçmenlerin Berkofça kazası sınırından Niş’e kadar naklinde gereken arabalar Şehirköy’deki Bulgarlar tarafından ücretsiz verilmiş ve bedava nakledilmişlerdir. Yolculuk esnasında da ikişer üçer günlük yemekleri ve yiyecekleri ve misafir oldukları yerler Şehirköy ve Palanka Müslüman ahali tarafından sağlanmış ve Niş’e geldiklerinde de ev ve yerler konusunda Niş Müslümanları yardımcı olup, aralarında para toplamışlardır. Göçmenler arasında çiftçi olmayıp, 3 gruptan oluşmaktaydılar. 1. grup tımar ve maaş gibi vazife icabı, 2. grup balıkçı; berber, tütüncü gibi meslek sahipleri ve 3. grup da sakat, hasta ve dul kadınlardan oluşan acizelerdi.²⁷ Bunların her biri geldikleri yerde mal ve mevki sahibiyken şimdi çoğunun kadınları birer eski erkek cübbesiyle ve çoluk çocuğuyla medrese ve han odalarında kalıp, halleri fazlasıyla merhamete şefkate muhtaç bulunmaktaydı.²⁸ Her ne kadar içlerinde durumu iyi olanlar varsa da pek çoğu üzerlerindeki elbiseden ve bir eski feraceden başka bir şeye sahip olmadıklarından ve maaş ve vazife sahiplerinin ise şimdiki halde ellerinde para bulunmadığından her birine yiyecek ve katık bedeli verilmesiyle zaruretten

21 Bandžović, *a.g.m.*, s. 68.

22 BOA, İ.MMS. 26/1131 (1279.Ş.14 /03.02.1863).

23 Bandžović, *a.g.m.*, s. 68.

24 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 376.

25 BOA, A.MKT.MHM. 259/37 (1279.L.15 /04.04.1863).

26 BOA, A.MKT.MHM. 247/50 (1279.C.01 /23.11.1862).

27 BOA, İ.DH. 499/33937 (1279.C.03 /25.11.1862).

28 BOA, İ.MVL. 488/22096 (1280.S.02 /19.07.1863).

korunmaları amaçlanmıştır. Ayrıca Üsküp, Selanik, Manastır, Filibe ve Sofya mutasarrıflarına durum belirtilip yardım istenmiştir.²⁹

Selanik, Siroz ve Drama sancağından göçmenler için 100.000 gurusu toplanmış ve Niş Valisi Midhat Paşa'ya gönderilmiştir.³⁰ Yine Sofya sancağından 5.000 gurusu toplanmış ve hatta Hıristiyan ahalî dahi aralarında 1500 gurusu toplayıp göndermişlerdir. Selanik Valisi Hasan Paşa ise 1000 adet mecidiye altını olarak 100.000 gurusu göndermiştir.³¹ Selanik, Filibe, Sofya ve Silistre'den yardım edilen eşyadan başka toplanan paranın miktarı da 152.000 gurusu ulaşmıştır.³²

Niş dışında yeni inşa edilen Fethiye Camisi etrafındaki tarlalardan beş yüz dönüm arazi üzerine bir Müslüman ve bir Hıristiyan mahallesi kurulmasına önceden izin verilmiş ve arazinin bir kısmının sokakları ayrıldıktan sonra parayla satılmakta olduğuna binaen³³ göçmenlerden ev yapmak isteyenlere burası gösterilmiştir.³⁴ Neticede Fethiye Camisi yakınında³⁵ 144 adet ev³⁶ ve iki çeşme yaptırılmış,³⁷ bu 144 eve göçmenlerin yarısından fazlası yerleştirilmiş ise de kalanlar ve Bosna ve Yenipazar taraflarından gelenler de durmadan sızlanmaya başlamışlardır.³⁸ Henüz yerleşemeyen bu göçmenler için Niş ve Şehirköy'de 75 ev daha yapılması kararlaştırılmıştır.³⁹ Bunlardan 60'ının Niş'te, 15'inin ise Şehirköy'de yapılması uygun görülmüştür. Şehirköy'de de 200'e yakın göçmen olduğundan ve orada Müslüman nüfus az olduğundan bunların oraya yerleştirilmesi ve evler yapılması daha uygun bulunmuştur.⁴⁰ Belgrad'dan Niş ve Vidin taraflarına göç eden ahalinin çoğunluğu tımar ve zeamet bedelleri ve mustahfızlık maaşları gibi vazifelere sahip oldukları halde beratları olmadılarından bunların ellerine Belgrad'dan mühürlü pusulalar verilmiş ancak bunlar maaşlarını alamadıklarından fakir ve muhtaç duruma düşmüşlerdir.⁴¹ Vidin'deki Belgrad göçmenleri için de Vidin varoşunda evler yaptırılmıştır.⁴²

Fethülislam (Kladovo)

Fethülislam Kalesi Müslümanları Vidin'e göç ettirilmişlerdir. 1865 yılında 58 hane ve 270 kişi olarak Vidin'e göç eden ahaliye 43 diğer göçmenler gibi yiyecek

29 BOA, İ.DH. 499/33937 (1279.C.03 /25.11.1862).

30 BOA, İ.DH. 502/34116 (1279.B.23 /13.01.1863).

31 BOA, İ.DH. 502/34154 (1279.Ş.02 /22.01.1862).

32 BOA, İ.MVL. 488/22096 (1280.S.02 /19.07.1863).

33 BOA, İ.DH. 499/33937 (1279.C.03 /25.11.1862).

34 BOA, İ.MVL. 488/22096 (1280.S.02 /19.07.1863), BOA, İ.DH. 499/33937 (1279.C.03 /25.11.1862).

35 BOA, İ.MVL. 507/22918 (1280.Z.02 /08.05.1864).

36 BOA, İ.MVL. 507/22918 (1280.Z.02 /08.05.1864), BOA, İ.MVL. 502/22694 (1280.N.01 /09.02.1864).

37 BOA, İ.MVL. 502/22694 (1280.N.01 /09.02.1864).

38 BOA, İ.MVL. 507/22918 (1280.Z.02 /08.05.1864).

39 BOA, İ.MVL. 559/25112 (1283.R.18 /29.08.1866), BOA, İ.MVL. 507/22918 (1280.Z.02 /08.05.1864).

40 BOA, İ.MVL. 507/22918 (1280.Z.02 /08.05.1864).

41 BOA, İ.MVL. 547/24559 (1282.N.13 /30.01.1866).

42 BOA, A.MKT.MHM. 271/31 (1280.S.10 /27.07.1863).

43 BOA, MVL. 1073/69 (1283.C.29 /07.11.1866).

ve haftalık verilmesi emredilmiş⁴⁴ ayrıca yerleştirildikleri evlerin kiralari da verilmiştir. Ancak on bir ayda verilen kira tutarı 9.305 guruşa ulaştığından ve ev sahipleri de kiranın düşüklüğünden sızlandıklarından, göçmenler de fakir olup ev yapacak halleri bulunmadığından⁴⁵ bütün göçmenlere ev bedeli olarak verilen ve Vidin'deki Semendire⁴⁶ ve Belgrad göçmenlerine de verilmiş olan 750 guruşun, bunların muhtaç bulunan 40 hanesine de verilmesi Vidin meclisi idaresinden bildirilmiştir. Bu 40 haneye ev bedeli verilmesi de uygun bulunmuştur.⁴⁷

Böğürdelen (Şabats)

Böğürdelen'den 568 aile Bosna'ya göç ettirilmiştir.⁴⁸ Bu ahaliyi göç ettirmek için Niş ve Vidin'den bir tabur şeyhaneci ve bir bölük topçu askeri Böğürdelen'e gönderilmiş, Komiser Ali Bey de oraya gelmiştir.⁴⁹ Böğürdelen ahalisine diğer muhacirler gibi 25'er guruş bahşiş ve fakir olanlarına elbise vesaire verilerek askerler ve vapur ile şilepler beklenmeye başlanmıştır. Belgrad muhafızının gönderdiği bir vapur ve iki şilep, askerlerle gelmiş ve askerler kale içindeki evlere yerleştirilmiştir. Ahali eşyasıyla beraber vapurlara konarak ve yanlarına subaylardan bir memur verilerek yola çıkarılmışlardır. Kalenin önünden hareket ederken ahali hep bir ağızdan üç kere "*padişahım çok yaşa*" diyerek bağırılmışlardır.⁵⁰

Semendire (Smederevo)

Semendire'den 150 hanelik 500 kişi, 4 Kasım 1862'de Vidin'e göç etmiştir.⁵¹ Niş ve Vidin'den gelen bir tabur şeyhanecinin bir kısmı ve iki bölük topçu askerinin bir bölüğü Semendire Kalesi için ayrılarak oraya yerleştirilmiş ve kale ahali de gönderilen bir vapur ve şilebe bindirilerek Vidin'e yollanmıştır.⁵² Bu göçmenler için Vidin varoşunda evler yaptırılmıştır. Vidin'deki Semendire ve Belgrad muhacirleri için yaptırılan bu evlerin sayısı 169'tur.⁵³

Göç Uziçe

19. yüzyılda Sırbistan'ın Belgrad'la birlikte en büyük şehri olan Uziçe, "*Küçük İstanbul*" olarak bilinmekteydi. Çünkü nüfusunun yüzde 96,7'sini Müslümanlar oluşturmaktaydı. 1826'da 1200 Türk ve 80 Sırp hanesine sahip şehirde, 1834'te 3500 Türk ve 600 Sırp hanesi vardı. 1844'te ise Vladimir Karic, Uziçe'de 3697 Türk

44 BOA, MVL. 1072/69 (1282.N.06 /23.06.1866).

45 BOA, MVL. 1073/69 (1283.C.29 /07.11.1866).

46 BOA, İ.MMS. 33/1345 (1283.B.17 /25.11.1866).

47 BOA, MVL. 1073/69 (1283.C.29 /07.11.1866).

48 Bandžović, a.g.m., s. 68, Hamzaoğlu, a.g.e., s. 377.

49 BOA, A.MKT.MHM. 250/17 (1279.C.22 /14.12.1862).

50 BOA, A.MKT.MHM. 251/13 (1279.B.02 /23.12.1862).

51 Bandžović, a.g.m., s. 68.

52 BOA, A.MKT.MHM. 250/17 (1279.C.22 /14.12.1862).

53 BOA, A.MKT.MHM. 271/31 (1280.S.10 /27.07.1863).

Kanlıca Konferansı Sonrasında Müslümanların Sırbistan'dan Çıkarılmaları
ve Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'dan Çekilişi (1862-1867)

ve 707 Sırp bulunduğunu yazmıştır.⁵⁴ 19. yüzyılın ortalarından itibaren Sırp baskısı ve çevreden dolayı şehirde huzursuzluk artmış, Belgrad'ın bombalanmasını duyan Uziçe Sırpı da şehrin kalesini ele geçirmeye çalışmışlardır.⁵⁵ Sırpların Müslümanlara saldırılarının engellenmesi Sırp Knezliği'ne bildirilse de, onlar tarafından edilen vaad ve verilen taahhüd semeresiz kalmıştır.⁵⁶ Bunun üzerine Müslümanlar şehirdeki evlerini boşaltarak kaleye çekilmişler⁵⁷ burada ise durumları zorlaştığından Belgrad'a gönderilen basma ve Amerikan bezinden gereken miktarının bunlara verilmesi gerekmiştir.⁵⁸

Müslüman ve Hristiyanların çatışmaları sürerken Kanlıca Konferansı kararları, Uziçe'ye ulaşmıştır ve 25 Ağustos 1862'de burada büyük bir yangın çıkmıştır.⁵⁹ Yangında, çoğu dükkanı ve binası Müslüman malı olan boş çarşı ile bazı mahalleler yanmıştır. Yangını söndürmeye gelen Sırp, Müslümanlar tarafından silahlarla durdurulmuşlardır.⁶⁰ Sırp, yangının Türkler tarafından çıkarıldığını ve Türk evlerinden Sırp evlerine sıçradığını söyleseler de⁶¹ bu bir iftiradır. Müslümanlar yangında gelen Sırp askerlerini engellemişler, çünkü Belgrad'da olduğu gibi Sırpın mülklerini yağma edecekleri korkusuna kapılmışlardır.⁶² Yangını Sırp çıkarmışlar, Müslümanları kundakçı ve çatışmaları kışkırtan taraf olarak göstermeye çalışmışlardır. Yangın emrini de bölge valisi Pavle Elmas vermiştir. Yangının büyüklüğü kundakçıları da şaşırtmış⁶³ ve ertesi gün sabaha kadar süren yangında Uziçe'nin dörtte üçü yanmıştır. Bunların arasında Şeyh Camii, türbesi, 124 Türk dükkanı yüzlerce Türk evi, 63 Sırp evi ve 88 bina da vardır.⁶⁴

Belgrad Muhafızı Raşid Paşa'ya, Uziçe ve Sokol ahalisinin mevcut emlakının vekil tayin edecekleri birkaç kişi hazır olunca satılmak üzere hemen buldukları mahsuriyet halinden kurtarılmalı ve kalelerin yıkılmasına girişilmesi hayırlı olacağından işin kolaylaştırılması için Ali Bey ile görüşülüp icrasına başlanması emri verilmiştir.⁶⁵ Uziçe'deki Müslüman emlakının satılmasına başlanması ve satışla ilgili Garaşanin ile görüşülüp, karar verilmiştir⁶⁶ ve Uziçe Müslümanları yangından sonra sağlam kalan emlakını satışa çıkarmışlardır. Emlakını satamayanlar ise mahkemede tasdik edilen yetkiyle mülklerini tanıdıkları Sırp'lara bırakmışlardır.

54 Bandžović, a.g.m., s. 67-69. Gavrilović, 1844'teki sayıyı 3.694 Türk ve 700 Sırp olarak vermektedir.

Aleksandre Popovic, *Balkanlarda İslam*, Çev. Komisyon, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 262.

55 Bandžović, a.g.m., s. 69.

56 BOA, A.MKT.MHM. 243/12 (1279.R.15 /09.10.1862).

57 Hamzaoğlu, a.g.e., s. 367.

58 BOA, A.MKT.MHM. 241/19 (1279.Ra.29 /23.09.1862).

59 Bandžović, a.g.m., s. 69, Hamzaoğlu, a.g.e., s. 368.

60 BOA, A.MKT.MHM. 243/12 (1279.R.15 /09.10.1862).

61 Hamzaoğlu, a.g.e., s. 368.

62 BOA, A.MKT.MHM. 242/5 (1279.R.06 /30.09.1862).

63 Bandžović, a.g.m., s. 69.

64 Hamzaoğlu, a.g.e., s. 368-369.

65 BOA, A.MKT.MHM. 244/38 (1279.R.25 /19.10.1862).

66 BOA, A.MKT.MHM. 253/20 (1279.B.27 /17.01.1862).

Gazi

Akademik
Bakış

129

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

Osmanlı Devleti'ni temsilen Ali Bey ve Sırp Knezliği'ni temsilen İliya Garaşanin, Müslümanların Uziçe ve Sokol'dan çıkarılmaları ve bu şehirlerin kalelerinin yıkılmasıyla ilgili bir anlaşma imzalamışlardır. Ali Bey, başkanı olduğu komisyonla 13 Eylül 1862'de, Uziçe'ye gitmiş⁶⁷ ve 18 Eylül'de de Uziçe halkına, Bosna'ya göç etmek zorunda oldukları açıklanmıştır. Müslümanlar bu emri ilk duyduklarında kabullenmekte zorlansalar da sonra boyun eğmişlerdir.⁶⁸ Ahaliye Sokol ve Uziçe kalelerinin yıkılmasının şimdi ve gelecekte gerekli olduğu beyan edilip, yanlış ifadelerden halkın zihnine gelebilecek şüphenin yok edilmesi amaçlanmıştır.⁶⁹

Müslümanların Uziçe'den çıkarılmasını Ali Bey, Sırp tarafından ise Yarbay Dragutin Jabarats izlemiştir. Sırpların Belgrad, Valyevo, Kraguyevats ve Pojegacık'tan getirdiği 700-800 at ve öküz arabasına Müslümanların eşyaları yüklenmiştir. Müslümanlara bu yarbayın askerleri eşlik etmiştir.⁷⁰ Uziçe'den ilk giden grup 400 kişidir ve 19 Eylül'de ayrılmışlardır. İkinci grup 600 kişiliktir. Son grup ise 28 Eylül 1862'de Uziçe'den ayrılmıştır. Müslümanların Uziçe'ye vedası çok zor olmuş ve hepsi ağlayarak gitmiştir.⁷¹ Uziçe Müslümanlarının büyük çoğunluğu Bosna'ya giderken⁷² bazıları da Arnavutluk ve Makedonya'ya yönelmiştir. Bosna'ya giderken bazı aileler Drina yakınlarındaki kasabalarda kalırken, diğerleri batıya doğru yürümeye devam etmişlerdir. Uziçe'den çıkarılan Müslüman sayısı o sırada 2.917 yetişkin ve 917 çocuk olmak üzere 3.834 kişidir. Onlar arkalarında sadece 550 hane bırakmışlardır. Tarihler 1 Ekim 1862'yi gösterdiğinde İliya Garaşanin, Uziçe'nin Türklerden temizlendiğini açıklamıştır.⁷³

Müslümanların Uziçe'den ayrılmasıyla bir komisyon kurulmuş ve Müslümanlar ile Sırpalar arasındaki emlak konusunda çıkabilecek anlaşmazlıklar ile borçlar sorununu çözmesi amaçlanmıştır.⁷⁴ Çünkü Müslümanlar Uziçe'den ayrılır ayrılmaz onlara ait gayrimenkuller soyulmaya başlanmıştır. Geride kalan evlerin ve çitlerin yer döşemeleri, tavanları ve kapılarına varıncaya kadar her şey kopartılarak götürülmüştür.⁷⁵ Komisyon, Türklerden kalan gayrimenkullerin listesini ve sahiplerinin tespitini yapmış, fakat pek başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Türkler kendileri Uziçe'ye gelip kalan mülklerini satmaya çalışmışlardır.⁷⁶ Ancak, Bosna'dan Uziçe'ye gelenlerden birkaç mülk sahibi, müşteri bulamamış ve geri dönmüşlerdir. Bunun üzerine Sırbistan'da

67 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 372.

68 Bandžović, *a.g.m.*, s. 69.

69 BOA, A.MKT.MHM. 248/28 (1279.C.07 /29.11.1862).

70 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 372.

71 Bandžović, *a.g.m.*, s. 69.

72 BOA, A.MKT.MHM. 242/5 (1279.R.06 /30.09.1862), BOA, A.MKT.MHM. 243/12 (1279.R.15 /09.10.1862).

73 Bandžović, *a.g.m.*, s. 70.

74 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 373, Bandžović, *a.g.m.*, s. 70.

75 Bandžović, *a.g.m.*, s. 70.

76 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 374.

güvenlik yokluğu ve düşmanlık devam ettiği sürece emlak satın almaya kimsenin cesaret edemeyeceği Garaşanin'e söylenilip, Uziçe'ye aklı başında bir vali gönderilmesi ve herkesin mülk satın almaya hakkı olduğunun(satın almasına izin verildiğinin) gazetelerde ilan ettirilmesi belirtilmiştir.⁷⁷

Sonuçta Sırlar Müslüman mallarını alabilmişler, büyük bir kısmını da Uziçe Belediyesi almıştır. 1865 yılının sonuna kadar Uziçe'de 100 kadar Türk arsası satılmıştır.⁷⁸ 1865 tarihli bir satış raporunda da Türklerin arazilerini Sırlara sattığı, bütün arazilerinin çok ucuza satıldığı belirtilmiştir. Zengin ve mevkisahibi Sırlar da, bu özelliklerini en iyi arazileri alabilmek için kullanmışlardır. 1867'de arazi ve gayrimenkul satış işlemi sonlandırılmıştır.⁷⁹

Sokol

Uziçe Müslümanlarından bir ay sonra Sokol Müslümanları da, Sırbistan'dan çıkarılmış ve 28 Ekim 1862'de son grup da Bosna'ya geçmiştir.⁸⁰ Önce başlarına gelene inanamayan Sokol halkı, karşı koymaya çalışıp, kendilerini sürgüne gönderen bir padişahı kabul etmeyeceklerini söylemişlerdir. Ancak Sırp ordusu üzerlerine yürümeye kalkışınca gitmişlerdir. 20 Eylül 1862 tarihinde Sırp basını "*Sırbistan göçü sona doğru yaklaşıyor. Tüm işgalciler Bosna'ya aktarıldı*" şeklinde yazmıştır. Sokol ve Uziçe göçmenlerinin en büyük kısmı Doğu ve Kuzeydoğu Bosna'ya yerleştirilmiştir. Osmanlı Devleti göçmenleri, 14 yıllığına vergilerden ve askerlik görevinden muaf tutmuştur.⁸¹

Bosna'ya göçeden Belgrad, Uziçe, Sokol ve Böğürdelen ahalisi, 1.300 haneden ibaret olarak⁸² Hüseyin Kaptan'ın mirî çiftliklerine yerleştirilmişlerdir.⁸³ Bunların sayısı 7.000'i geçmiş ve Bosna'da nüfusça hayli bir kuvvet kazanılmıştır.⁸⁴ Ayrıca Uziçe, Sokol, Böğürdelen ve Belgrad'dan Bosna'ya göç edenler için İzvornik, Banaluka ve Bihke sancaklarında altı tane kasaba kurulmuştur.⁸⁵ Kostaniçe (Kostaynitsa), Şamçe (Şamats), Oraşye, Brezovo Polye, Orahova ve Kozluk adındaki kasabalardan⁸⁶ Orahova'ya 100 hane, Kostaniçe'ye 200 hane, Brezevo Polye'ye 350 hane ve Kozluk'a 100 hane yerleştirilmesi Bosna Valisi Osman Paşa tarafından uygun bulunmuştur.⁸⁷ Çoğunluğu fakir olan⁸⁸ ve bütün

77 BOA, A.MKT.MHM. 253/20 (1279.B.27 /17.01.1863).

78 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 373-374.

79 Bandžović, *a.g.m.*, s. 70-71.

80 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 375.

81 Bandžović, *a.g.m.*, s. 70-71.

82 BOA, MVL. 966/37 (1280.S.09 /26.07.1863).

83 BOA, İ.MMS. 26/1121 (1279.B.30 /20.01.1863), BOA, MVL. 966/37 (1280.S.09 /26.07.1863), Bandžović, *a.g.m.*, s. 70.

84 BOA, İ.MMS. 26/1121 (1279.B.30 /20.01.1863).

85 BOA, MVL. 977/23 (1280.Ş.02 /11.01.1864).

86 BOA, MVL. 966/37 (1280. S. 09 /26.07.1863), Bandžović, *a.g.m.*, s. 70.

87 BOA, MVL. 966/37 (1280. S. 09 /26.07.1863).

88 BOA, İ.MMS. 26/1133 (1279.Ş.20 /09.02.1863).

mülkleri terk ettikleri yerlerde kalan göçmenlere⁸⁹ ziraat yapmaları için arazi verilmiştir⁹⁰. Bunun yanı sıra göçmenlere bahşiş⁹¹ ve yevmiye de verilmiş⁹² ve bu verilen maaş ve yevmiyelerin miktarı 1.337.361 guruşa ulaşmıştır.⁹³

1862 yılında İzvornik Sancağı bölgesine 1243 kişilik 533 aile yerleşmiştir. Tuzla'ya 12, Byelyina'ya 23, Brezovo Polye'ye 89, Bosanski Şamats'a (Yukarı Aziziye) 235, Gračanitsa'ya 14, Srebrenitsa'ya 22, Oraşye'ye (Aşağı Aziziye) 132 ve Vlasenitsa'ya 3 aile yerleşmiştir. Brčko'ya Belgrad'dan 15 aile, Gradaçac bölgesine ise 25 aile yerleştirilmiştir. Belgrad'dan gelenler ticaret ve zanaatle, Sokol'dan gelenler ziraat ve hayvan yetiştiriciliğiyle, Böğürdelen'den gelenler ise, zanaat, balıkçılık ve iskele işleriyle uğraşmaktaydılar.⁹⁴

Göçmenler için yeni kurulan yerleşim yerleri düz ve geniş yollardan oluşmuş aralarında meydanlar, bahçeler ve camiler için alanlar bırakılmıştır. Göçmenlere evler; tüccarlar ve zanaatkarlara ise dükkanlar yapılmıştır. Her eve 5 dönüm arazi verilmiştir.⁹⁵ Kişi başına büyüklere 2 guruş, küçüklere 1 guruş yevmiye uygulaması getirilmiştir.⁹⁶ Göçmenler 20 yıllık bir süre içinde askerlikten muaf tutulmuştur.⁹⁷

1863 yılı başında Rus ve İngiliz komiserlerinin katılımıyla Uziçe ve Sokol Kaleleri patlatılmış ve kullanılamaz hale gelmiştir.⁹⁸ Başknez Mihail, 17 Ağustos 1864 tarihli meclis toplantısında bu konuyla ilgili olarak Uziçe ve Sokol kalelerinin yıkıldığını, buralarda yaşayan Müslümanların da göç ettiğini belirterek, “*ancak Mali (Küçük) Zvornik ve Sakar'daki Müslümanların taşınması kaldı, ayrıca Kastel de ayaklandırılmalı*” demiştir.⁹⁹ Mali Zvornik ve Sakar'daki Müslümanların sayısı 1866 yılında 4.979 idi ve bunlar bir müddet daha Sırbistan'da kalmışlardır.¹⁰⁰ Sırp hükümeti yalnızca kendilerini “*çingene*” olarak adlandıranların kalmasına izin verdiği için Müslümanlardan Böğürdelen, Loznitsa, Lyuboviya, Mali Zvornik ve Krupany'da kalanlar var olabilmek için çingene ismini kabul etmişlerdir.¹⁰¹ Bu sırada Müslümanların terk ettikleri ev ve arazilerinin Bosna ve Sırbistan'a komşu olan yerlerin Hıristiyanlarından Sırbistan'a geleceklere verileceği sözleri duyulmaya başlanmıştır. Bu sözlerle Drina Nehri sahilindeki köylerin Hıristiyan ahalileri de Sırbistan'a gitmeye

89 BOA, İ.MMS. 28/1197 (1280.Ş.07/16.01.1864), BOA, İ.MMS. 26/1133 (1279.Ş.20/09.02.1863).

90 BOA, MVL. 1011/19 (1281.Za.26/22.04.1865), BOA, İ.MMS. 28/1197 (1280.Ş.07/16.01.1864).

91 BOA, İ.MMS. 28/1197 (1280.Ş.07/16.01.1864).

92 BOA, İ.MMS. 26/1133 (1279.Ş.20/09.02.1863).

93 BOA, C.DH. 193/9647 (1281.N.27/23.02.1865).

94 Bandžović, *a.g.m.*, s. 70.

95 Bandžović, *a.g.m.*, s. 72-73.

96 BOA, A.MKT.MHM. 253/25 (1279.B.28/18.01.1863).

97 Bandžović, *a.g.m.*, s. 73.

98 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 374, Bandžović, *a.g.m.*, s. 71.

99 Bandžović, *a.g.m.*, s. 71.

100 Popovic, *a.g.e.*, s. 191; Türbedar, *a.g.m.*, s. 188.

101 Bandžović, *a.g.m.*, s. 71.

başlamıştır.¹⁰² Kosova, Sancak, Bosna ve Hersek gibi yerlerden Sırbistan'a akın eden Sırp lar için Müslümanların boşalttığı yerler çok cazip hale getirilmiştir. 1865 yılı Şubat'ında "Yabancıların Yerleştirilmesi Kanunu" getirilmiş ve Başknez Mihail tarafından imzalanmıştır. Gelenlere ücretsiz toprak, ev, belirli miktarda hayvan ve gıda, belirli bir süre vergi ve askerlik muafiyeti gibi büyük ayrıcalıklar sağlanmış bu da kitlesel gelişlere neden olmuştur. Bu yüzden gelişlere önce sınırlama getirilmiş ve 1865 yılı sonbaharında da "hâlâ özgürleştirilmemiş bölgelerdeki Ortodoks nüfusunun saflarını güçsüzleştirmemek"(!) için gelişler yasaklanmıştır.¹⁰³

Emlak Meselesi

Sırbistan'dan göç ettirilen Müslümanların orada kalmış olan emlakının Osmanlı Devleti ve Sırp Knezliği tarafından tayin edilecek memurlardan oluşan bir komisyon vasıtasıyla değerlerinin tahmin edilmesi kararlaştırılmıştır. Belgrad varoşunda olan Müslüman emlakının değerlerinin tahmini için Osmanlı Devleti, Amedî Hülafası'ndan Ali Bey'i komiser olarak görevlendirmiş ve birlikte işlerin sonuçlandırılması oradaki Miralay Mehmed Ali Bey'e de bildirilmiştir.¹⁰⁴ Bunun için Belgrad'da özel bir komisyon kurulmuş¹⁰⁵ ve bu komisyonda Sırp Knezliği'ni Devlet Konseyi üyelerinden Dimitriye Tsrnborats ve Gaya Yeremiç¹⁰⁶ Osmanlı Devleti'ni ise Komiser Ali Bey ve Miralay Mehmed Ali Bey temsil etmiştir.¹⁰⁷ Komisyon ilk toplantısını Belgrad'da 21 Eylül 1863'te Mehmed Ali Bey'in evinde yapmış ve Kanlıca Konferansı Protokolü'nün 5. ve 8. maddelerindeki işlerin görüleceğini belirtmişlerdir.¹⁰⁸ Komisyon toplantılarında Ali ve Mehmed Ali Beyler tazminat meselesinin sonuçlanması için birliktelikten oluşan karma heyet kurulmasını teklif etse de, Sırp temsilcileri bunu kabul etmeyerek, Kanlıca Konferansı hükümlerini başknezin emrine koymak niyetinde bulunmuşlardır.

Emlak değerleri hakkında da iki taraf tahminleri arasında çok fark olmuş, emlak sahipleri 36.000 kese (18 milyon guruş) talep ederken, Sırp lar 6.000 kese (3 milyon guruş) vermişlerdir. Tartışmalar sonucunda Osmanlı komiserleri 18.000 keseye (9 milyon guruş) inmiş, Sırp lar da 12.000 keseye (6 milyon guruş) çıkmıştır. Ancak bu işin artık orada sonuçlanamayacağı anlaşıldığından Ali Bey İstanbul'a çağırılmıştır. Sonra Sırp Knezliği 15.000 keseye (7.5 milyon guruş) çıkmış ve sonuç Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Bu gelişme üzerine göç edenlere Osmanlı Devleti bedava arazi verip, evler inşa ettiği için ahali zararlı çıkmayacağından, 7.5 milyon guruşa yarım milyon guruş eklenerek 8 milyon guruşla (16.000 kese) işin sonuçlanması kararlaştırılmıştır. Yalnız bu

102 BOA, A.MKT.MHM. 330/41 (1281.Za.29/25.04.1865).

103 Bandžović, *a.g.m.*, s. 71.

104 BOA, İ.MMS. 132/5689 (1281.C.15/15.11.1864).

105 BOA, İ.MMS. 33/1345 (1283.B.17/25.11.1866), BOA, İ.HR. 222/12923 (1283.C.04. /13.10.1866).

106 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 379.

107 BOA, HR.TO. 444/38 (28.09.1863), BOA, HR.TO. 489/64 (10.05.1864).

108 BOA, HR.TO. 444/38 (28.09.1863).

tazminatın mümkünse peşin, değilse yarısının peşin ve kalanının da kısa süreli taksitlerle alınarak hissedarlara devletçe dağıtılması uygun görülmüştür.¹⁰⁹ Daha sonra tazminat 18.000 keseye (9 milyon guruş) çıkarılmış ve bir buçuk senede ödenmesi Sırp Knezliği'ne bildirilmiştir. Bir buçuk sene müddetten fazlasına onay verilemeyeceği belirtilse de, Garaşanin Sırp Knezliği'nin de hem bu işin hem de diğer işlerin bir an önce sonuçlanmasını istediğini ancak senede 6.000 kese akçeden fazla verilemeyeceğini ifade ederek, 18.000 kese akçenin 3 senede ödenmesi için Osmanlı Devleti'nin merhametine müracaat ettiklerini söylemiştir.¹¹⁰ Sonuçta tazminatın taksitlendirilerek 3 senede ödenmesi kabul edilerek, gerekli senedin imzalanması için Komiser Ali Bey ve Miralay Ali Nizami Bey'e izin verilmiştir.¹¹¹ 5 Aralık 1865 tarihinde de Sırp Knezliği ile anlaşma yapılmıştır.¹¹² Anlaşma senedi Sırp Knezliği'ne gösterildiğinde, kabul edilmeyecek bir takım şartların konulması teklif edilmişse de gerekli ifadeler icra edilmiş ve Fransa konsolosu da aracı olmuş, sened talep edilen şekilde iki taraftan imzalanarak işe son verilmiştir. Bunun için Fransa konsolosuna üçüncü rütbeden bir nişan verilmiş ve yine İngiltere konsolosuna gayretlerinden dolayı takdir edildiği bildirilmiştir.¹¹³

Sırbistan'dan Çekiliş

Sırbistan'daki şehirli nüfus göç etmiş ve yalnızca kalelerde Türk ordusu kalmış olsa da, Sırp lar kalan bu orduya bile katlanamamışlardır. Barışın Sırp lar tarafından değil Türk garnizonlarının kalede bulunmalarından dolayı tehlikede olduğunu vurgulayan Sırp lar, ordunun da kaleleri terk etmesi konusunda Osmanlı Devleti'ne baskıda bulunmayı sürdürmüşlerdir.¹¹⁴ Özellikle Başknez Mihail, Sırbistan'daki kalelerde bulunan Osmanlı askerini Sırbistan için bir tehdit olarak görmüş ve halkına *"bir gün bu tehdidin topraklarından kalkacağını ve bunun için çalışıp o vakti gözetmekte olduğunu"* bildirmiştir. Mihail'in beklediği uygun vakit 1866 yılında eline geçmiş, bu tarihte Avusturya'nın Prusya'ya yenilmesi ve Girit İsyanı dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'la savaşın eşiğine gelmesi Mihail'i harekete geçirmiştir. Mihail, 17 Ekim 1866'da Sırbistan'daki kalelerin Sırp lara terk edilmesi veya yıkılmasını Osmanlı Devleti'nden istemiştir.¹¹⁵ Aynı zamanda hızla silahlanmaya başlayan ve diğer Balkan milletleriyle de ittifaklar kuran Mihail, Osmanlı Devleti'ne karşı bir cephe oluşturmuştur.¹¹⁶ Amacı diğer Balkan milletleriyle birlikte Osmanlı Devleti'ne

109 Özkan, *a.g.e.*, s. 203.

110 BOA, İ.HR. 216/12530 (1282.C.02 /22.10.1865).

111 BOA, İ.HR. 218/12655 (1282.L.16 /04.03.1866).

112 BOA, HR.TO. 494/36 (17.10.1866).

113 BOA, İ.HR. 218/12655 (1282.L.16 /04.03.1866).

114 Bandžović, *a.g.m.*, s. 72.

115 Özkan, *a.g.e.*, s. 209.

116 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 381.

aynı anda ve ortak bir askeri hareket düzenlemek olan Mihail, ilk olarak Eylül 1866'da Karadağ ile Ocak 1867'de ise Bulgar İhtilalciler Komitesi ile ittifaklar yapmıştır.¹¹⁷

Kaleler konusunda Fransa, Sırlara terkinin daha iyi olacağını belirtmiş ve böyle yapılırsa Sırların Yunanlılarla birlikteliklerinin kırılacağını ve Rusların tahriklerinin de engelleneceğini bildirmiştir. İngiltere de durumun tehlikeli ve acil olduğunu belirtip, bunun bir an önce bitirilmesini istemiştir. Prusya ve İtalya da bu iki devlete katılmıştır. Rusya, bu konuda suskun kalırken, Avusturya da kaleleri terk etmezse hiçbir taraftan yardım göremeyeceğini Osmanlı Devleti'ne belirtmiştir. Sonuçta kefil devletlerin Osmanlı Devleti'ne yardım edemeyeceği anlaşılmıştır. Sırlar kalelere saldırıp, bir savaş çıkacak olursa diğer Balkan milletleri de onlara katılacağından ve tehlike büyüyeceğinden büyük devletler de olaya müdahale edeceğinden kalelerin bırakılmasının maddi değil, manevi kayıp olacağı düşünülmüştür. 3 Mart 1867'de Sırp Başknezi Mihail'e emirname gönderilmiş ve kalelerdeki Osmanlı askerinin Sırp askeriyeye değiştirilmesi ve Sırp bayrağıyla Osmanlı sancağının kalelere beraber çekilmesi şartıyla isteklerinin kabul edildiği bildirilmiştir. Ancak beratının yenilenmesi ve sadakatini sunması için de öncelikle İstanbul'a çağırılmıştır. Milletine, 14 Mart 1867'de yayınladığı bildiriyle durumu açıklayan ve Sırp bayrağı yanında Osmanlı sancağı da çekilmesi şartıyla kalelerin kendilerine bırakıldığını ve teşekkür etmek için İstanbul'a gideceğini bildiren Mihail¹¹⁸ İstanbul'a gidişinde Padişah Abdülaziz tarafından ağırlanmış ve kalelerle ilgili fermanı alarak Belgrad'a dönmüştür.¹¹⁹

10 Nisan 1867 tarihinde verilen fermanla, Belgrad, Fethülislam, Semendire ve Böğürdelen Kaleleri'nin muhafızlığı Mihail'e bırakılmış, bu kalelerin korunması da Sırp askerlerine devredilmiş, ancak kale burçlarına Sırp bayrağıyla birlikte Osmanlı sancağının da çekilmesi şart koşulmuştur. Ferman, 18 Nisan 1867'de Belgrad'da Kalemeydanı'nda Belgrad Muhafızı Ali Rıza Paşa ve Başknez Mihail'in huzurunda okunmuş ve Ali Rıza Paşa, Belgrad'ın anahtarlarını Mihail'e teslim etmiştir. Türk askerlerinin yerine kaleye Sırp askerleri girmiş ve Osmanlı sancağı yanına Sırp bayrağı da çekilmiştir. 24 Nisan'da Belgrad Garnizonu'ndan son Türk askerleri, birkaç gün sonra da Semendire, Böğürdelen ve Fethülislam garnizonlarındaki askerler ayrılmıştır.¹²⁰ 25 Nisan'da ise Ali Rıza Paşa, Belgrad'dan ayrılmış ve bu olayı Belgrad gazeteleri "*böylece Türkler ile yollarının ayrıldığı ve artık Sırbistan'da tek Türk bile kalmadığı*" şeklinde yazmışlardır. Kaledeki Sırp bayrağı yanındaki Osmanlı sancağı, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti ile savaşta girmesi üzerine 20 Haziran 1876'da bir daha asılmamak üzere indirilmiştir.¹²¹

117 Bu ittifaklar Ağustos 1867'de Yunanistan ve Ocak 1868'de Romanya ile devam edecektir. Bandžović, *a.g.m.*, s. 72.

118 Özkan, *a.g.e.*, s. 210-213.

119 Hamzaoğlu, *a.g.e.*, s. 384.

120 Özkan, *a.g.e.*, s. 214.

121 Bandžović, *a.g.m.*, s. 72.

Gazi

Akademik
Bakış

135

Cilt 5 Sayı 9
Kış 2011

1878 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Sırbistan'ın bu bağlılığı 1867'de kalelerin bırakılmasından sonra sadece görünüşte olacak ve pamuk ipliğinden olan bu bağ Berlin Antlaşması'yla tamamen kopacaktır.

1862 yılında 8.000 Müslüman'ın ayrıldığı Sırbistan'da¹²² 1862-1867 sürecinde, Müslümanların toprakları Hersek'ten Karadağ'dan gelenlere dağıtılmış, 100.000 binaya (evler, dükkanlar vs.) el konulmuş, 600 kutsal mekan yerle bir edilmiş ve yaklaşık 300.000 baş hayvan da çalınmıştır. Saraybosna Rus Konsolosluğu verilerine göre 1867-1868 yılları içinde Sırbistan'dan Bosna'ya 30.000 Müslüman göç etmiştir. Müslümanlar; Sırbistan'dan çıkarıldıktan sonra Belgrad'da kalan son camilerin çürümeye terk edildiği ve aynı bölgedeki diğer halkların da kültürel izlerinin silinmeye çalışıldığını söyleyen ve 1868-1869 yılları arasında Sırbistan'da seyahat eden Rovinski, aynı zamanda Sırların "yabancı olan her şeye karşı tahammülsüz olduklarını" fark ettiğini de yazmıştır.¹²³ Yine 1877-1878 yılında Belgrad ve Semendire'ye ikinci kez gelen Kanitz, Sırların camilerle birlikte bütün Türk mahallerini yıktığını görmüştür.¹²⁴ Dr. Ejup Mušović, Sırbistan'da Müslüman olan her şeyin, Türklerin hakimiyetini hatırlatan ne varsa hepsinin kovulduğunu ileri sürerken, Dr. Radoš Ljušić ise Müslümanların Sırbistan'ı kendi ülkeleri olarak kabul edememelerinin yanı sıra yaşadıkları ülkenin kanunlarına boyun eğmemeleri dolayısıyla kovulduklarını ileri sürmüştür. 19. yüzyıl boyunca planlanan Müslümanların göç ettirilmesine yönelik hareket, 1880'liler itibariyle planlanan şekilde yani Müslümanların yok olmasıyla sonuçlanmıştır.¹²⁵

Sonuç

4 Eylül 1862 tarihli Kanlıca Protokolü ile Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'daki Sokol ve Uziçe kalelerini yıkması ve Sırbistan Müslümanlarının da emlakını satarak en kısa sürede Sırbistan'dan çekilmeleri kabul edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Müslümanların Belgrad varoşundaki gayrimenkullerini tazmin edilmek suretiyle Sırlara vermesi de kararlaştırılmıştır. Padişah Abdülaziz'in fermanının gelişinden sonra Kanlıca Protokolü'nün bu maddeleri gereğince Sırbistan Müslümanları göç etmeye başlamışlardır. Belgrad Müslümanlarının çoğunluğu Niş'e göç etmiş, bazıları da Vidin, Şehirköy ve Bosna'ya gitmiştir. Fethülislam ve Semendire Müslümanları ise Vidin'e göç ederken, Böğürdelen Müslümanları Bosna'ya gitmiştir. Uziçe Müslümanlarının büyük çoğunluğu Bosna'ya, bazıları da Arnavutluk ve Makedonya'ya göç etmiştir. Uziçe Müslümanlarından sonra Sokol Müslümanları da Bosna'ya gitmiştir. Belgrad, Uziçe, Sokol ve Böğürdelen Müslümanlarının göçleri sonucunda Bosna'da nüfus artmış ve göçmenler için İzvornik, Banaluka ve Bihke sancaklarında kasabalar kurulmuştur.

¹²² Bandžović, *a.g.m.*, s. 69, Popovic, *a.g.e.*, s. 191.

¹²³ Bandžović, *a.g.m.*, s. 73.

¹²⁴ Hamzaoglu, *a.g.e.*, s. 385.

¹²⁵ Bandžović, *a.g.m.*, s. 73.

Sırp hükümeti sadece kendilerini “Çingene” olarak adlandıran Müslümanların Sırbistan'da kalmalarına izin vermiş, Müslümanlardan boşalan yerlere de Kosova, Sancak, Bosna ve Hersek'ten gelen Sırpı yerleştirmiştir. Müslümanlardan kalan emlak için de Sırp Hükümeti ile görüşmeler uzun süre devam etmiş, sonunda 9 milyon gürüş tazminatın 3 yılda ödenmesi kararlaştırılmıştır. Müslümanların göçlerini yeterli görmeyen Sırp, o devrin şartlarından da yararlanarak Belgrad, Semendire, Fethülislam ve Böğürdelen kalelerinin de kendilerine terkinini istemişlerdir. Başknez Mihail, Balkan milletleriyle ittifaklar da kurmuş ve Osmanlı Devleti'ni her koşulda kendi isteklerini kabule zorlamıştır. Dönemin şartlarından dolayı Padişah Abdülaziz de, 10 Nisan 1867 tarihinde verdiği fermanla Belgrad, Semendire, Fethülislam ve Böğürdelen kalelerinin muhafızlığını Mihail'e bırakmış ve buralardaki Türk askerleri de Sırbistan'dan ayrılmıştır.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA, A.MKT.MHM. 241/19 (1279.Ra.29 /23.09.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 242/5 (1279.R.06 /30.09.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 243/12 (1279.R.15 /09.10.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 244/38. (1279.R.25 /19.10.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 247/50 (1279.C.01 /23.11.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 247/67 (1279.C.02 /24.11.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 248/28 (1279.C.07 /29.11.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 250/17 (1279.C.22 /14.12.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 251/13 (1279.B.02 /23.12.1862).
BOA, A.MKT.MHM. 253/20 (1279.B.27 /17.01.1863).
BOA, A.MKT.MHM. 253/25 (1279.B.28 /18.01.1863).
BOA, A.MKT.MHM. 259/37 (1279.L.15 /04.04.1863).
BOA, A.MKT.MHM. 271/31 (1280.S.10 /27.07.1863).
BOA, A.MKT.MHM. 330/41 (1281.Za.29 /25.04.1865).
BOA, C.DH. 193/9647 (1281.N.27 /23.02.1865).
BOA, HR.TO. 377/31 (31.12.1863).
BOA, HR.TO. 444/38 (28.09.1863).
BOA, HR.TO. 489/64 (10.05.1864).
BOA, HR.TO. 494/36 (17.10.1866).
BOA, İ.DH. 499/33937 1279.C.03 (25.11.1862).
BOA, İ.DH. 502/34116 (1279.B.23 /13.01.1863).
BOA, İ.DH. 502/34154 (1279.Ş.02 /22.01.1862).
BOA, İ.HR. 196/11140 (1279.Ca.10 /02.11.1862).
BOA, İ.HR. 216/12530 (1282.C.02 /22.10.1865).
BOA, İ.HR. 218/12655 (1282.L.16 /04.03.1866).
BOA, İ.HR, 222/12923 (1283.C.04. /13.10.1866).

- BOA, İ.MMS. 26/1121 (1279.B.30 /20.01.1863).
BOA, İ.MMS. 26/1131 1279.Ş.14 (03.02.1863).
BOA, İ.MMS. 26/1133 (1279.Ş.20 /09.02.1863).
BOA, İ.MMS. 28/1197 (1280.Ş.07 /16.01.1864).
BOA, İ.MMS. 33/1345 (1283.B.17 /25.11.1866).
BOA, İ.MMS. 132/5689 (1281.C.15 /15.11.1864).
BOA, İ.MVL. 488/22096 (1280.S.02 /19.07.1863).
BOA, İ.MVL. 502/22694 (1280.N.01 /09.02.1864).
BOA, İ.MVL. 507/22918 (1280.Z.02 /08.05.1864).
BOA, İ.MVL. 547/24559 (1282.N.13 /30.01.1866).
BOA, İ.MVL. 559/25112 (1283.R.18 /29.08.1866).
BOA, MVL. 966/37 (1280.S.09 /26.07.1863).
BOA, MVL. 977/23 (1280.Ş.02 /11.01.1864).
BOA, MVL. 1011/19 (1281.Za.26 /22.04.1865).
BOA, MVL. 1072/69 (1282.N.06 /23.06.1866).
BOA, MVL. 1073/69 (1283.C.29 /07.11.1866).
BOA, Y.EE. 32/11 (1279.Ra.10 /04.09.1862).

Tetkik Eserler

ASLANTAŞ Selim, "Sırbistan: İsyanlar ve Bağımsız Devlet", *Balkanlar El Kitabı*, C. I: Tarih, Ankara, 2006, s. 481.

BANDŽOVIĆ Safet, "İseljavanje Muslimanskog Stanovništva iz Kneževine, Srbije u Bosanski Vilajet (1862-1867)", *Znakovi Vremena*, No: 12, Yaz 2001, s. 68- 73.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, The Otoman Empire in the Balkans, 1856-1875, Part I Series B, Vol. 1, General Ed. Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, Ed. David Gillard, University Publications of America, 1984.

HAMZAOĞLU Yusuf, *Sırbistan Türklüğü*, Üsküp, 2004.

ÖZKAN Ayşe, *Miloş tan Milan'a Sırp Bağımsızlığı (1830-1878)*, IO Yayıncılık, İstanbul, 2011.

POPOVIĆ Aleksandre, *Balkanlarda İslam*, Çev. Komisyon, İnsan Yay., İstanbul, 1995.

TRIFUNOVSKA Snežana, *Yugoslavia Through Documents From its Creation to its Dissolution*, Martinus Nijhoff Publishers, 1994.

TÜRBEDAR Erhan, "Boşnakların Tarihlerinde Uğradığı Mezalim", *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, Sayı 1, Yaz 2006, s.187- 188.